

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Луц Д. М.

З огляду на те, що одним з основних напрямів державної аграрної політики є стимулювання розвитку конкурентоспроможного та високоефективного органічного сільського господарства, актуалізується питання дослідження правового становища виробників органічної сільськогосподарської продукції. Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» передбачається забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, дотримання безпечного стану довкілля, доступ до якісної питної води й використання нешкідливих харчових продуктів, до яких передусім належить органічна продукція [1]. Аналогічна тенденція прослідковується у всьому світі, що підтверджує аналіз статистичної інформації ФАО [2, с. 11]. Найбільші площі сертифікованих угідь – у США (400 тис. га), Аргентині (300 тис. га) та Італії (120 тис. га). За часткою органічних угідь у загальній площі сільськогосподарських земель провідні позиції посідають Ліхтенштейн (26%), Австрія (13%) і Швейцарія (11%) [3, с. 2-4].

На початку 2017 р. наша держава займала 11-те місце в Європі та 20-те місце у світі за площею сільськогосподарських угідь, сертифікованих як органічні. Якщо порівнювати цей показник із показником 5-річної давнини, то бачимо, що він збільшився на 54% й на сьогодні площа сільськогосподарських угідь, сертифікованих як органічні, становить 421 500 га [4, с. 29-30].

Водночас законодавством устанавлюються певні вимоги до суб'єктів ведення господарської діяльності у сфері органічного виробництва. Як зазначається в Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», органічне виробництво – це сертифікована діяльність, що пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (зокрема, збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані із цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції) та провадиться з дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Отже, постає необхідність у дослідженні правового становища виробників органічної сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: органічне виробництво, землі сільськогосподарського призначення, продовольча безпека, агробізнес, екологічно чиста продукція.

Учитывая то, что одним из основных направлений государственной аграрной политики является стимулирование развития конкурентоспособного и высокоэффективного органического сельского хозяйства, актуализируется вопрос исследования правового положения производителей органической сельскохозяйственной продукции. Стратегией устойчивого развития «Украина – 2020» предусматривается обеспечение устойчивого роста экономики экологически неистощительным способом, соблюдение безопасного состояния окружающей среды, доступ к качественной питьевой воде и использование безвредных пищевых продуктов, к которым прежде всего относится органическая продукция [1]. Аналогичная тенденция прослеживается во всем мире, что подтверждает анализ статистической информации ФАО [2, с. 11]. Наибольшие площади сертифицированных угодий – в США (400 тыс. га), Аргентине (300 тыс. га) и Италии (120 тыс. га). По доле органических угодий в общей площади сельскохозяйственных земель ведущие позиции занимают Лихтенштейн (26%), Австрия (13%) и Швейцария (11%) [3, с. 2-4].

В начале 2017 г. наше государство занимало 11-е место в Европе и 20-е место в мире по площади сельскохозяйственных угодий, сертифицированных как органические. Если сравнить этот показатель с показателем 5-летней давности, то видно, что он увеличился на 54% и на сегодня площадь сельскохозяйственных угодий, сертифицированных как органические, составляет 421 500 га [4, с. 29-30].

В то же время законодательством устанавливаются определенные требования к субъектам ведения хозяйственной деятельности в сфере органического производства. Как отмечается в Законе Украины «Об основных принципах и требованиях к органическому производству, обращению и маркировке органической продукции», органическое производство – это сертифицированная деятельность, которая связана с про-

изводством сельскохозяйственной продукции (включая все стадии технологического процесса, а именно первичное производство (в частности, сбор), подготовку, обработку, смешивание и связанные с этим процедуры, наполнение, упаковку, переработку, восстановление и другие изменения состояния продукции) и производится с соблюдением требований законодательства в сфере органического производства, обращения и маркировки органической продукции.

Итак, возникает необходимость в исследовании правового положения производителей органической сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: органическое производство, земли сельскохозяйственного назначения, продовольственная безопасность, агробизнес, экологически чистая продукция.

Luts D. M. Legal status of the producers of organic agricultural products according to the legislation of Ukraine

Ukraine has a powerful domestic agricultural potential and strategic importance of agriculture for the development of the national economy. The high level of socio-economic development of the rustic area is the main prerequisite for food and raw materials provision of the state, its economic independence, and hence political and social stability.

Given that one of the main directions of state agricultural policy is to stimulate the development of competitive and highly efficient organic agriculture, the issue of studying the legal status of producers of organic agricultural products is relevant.

The author of the article suggests defining the subjects of legal relations regarding the production of organic products (raw materials) as producers of organic goods (raw materials) who perform certified activities related to the production of agricultural products. The latter include all stages of technological process, namely the primary production (harvesting included), preparation, processing, mixing and related procedures such as filling, packaging, dispensation, rehabilitation and other changes in the state of produce). All these are carried out in compliance with organic production legislation, circulation and labeling of organic products.

A significant gap that the study focuses on is the lack of a National Certification System in Ukraine. On June 25 of the year in question, the draft resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for certification of organic production and / or circulation of organic products" was published on the website of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The "Procedure for certification of organic production and / or circulation of organic products" proposed by the Cabinet of Ministers of Ukraine contains a number of controversial provisions, in particular, as for the fact that a person becomes a subject of legal relations regard-

ing organic production at the very moment of acquiring the status of "operator". However, it should be taken into account that organic production is defined as a certified activity. Thus, it is claimed that a person becomes a full-fledged subject at receiving the certificate.

In conclusion, it is stated that recently significant steps have been taken in Ukraine for the development of organic production. At the same time, there are significant gaps in the legal framework, which, in their turn, hamper the process of legal status of producers of organic agricultural products.

Key words: organic production, agricultural land, food security, agribusiness, environmentally friendly products.

Постановка проблеми та її актуальність.

Попри всі суперечності та проблеми реформування сільського господарства України, експерти європейського ринку сільгосппродукції аргументовано вважають, що наша держава демонструє достатньо позитивну динаміку розвитку сфери органічного виробництва. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, за останні 5 років виробництво органіки зросло на 90%, а площі органічних сільськогосподарських угідь збільшилися із 260 тис. га до 421,5 тис. га і становлять 1% від загальної площі сільськогосподарських земель. Також 550 тис. га земель відведено під сертифіковані дикороси (трави, ягоди і гриби). Відповідно, зростає й чисельність виробників органічної продукції. Як зазначає О. Ярошук, «за останні 10 років створено понад 200 нових сертифікованих органічних господарств. На червень 2017 року зареєстровано більш ніж 420 виробників органічної продукції» [5].

З урахуванням поставлених цілей щодо збільшення частки органічної продукції в загальних обсягах сільськогосподарської продукції, яка поставляється на внутрішній та зовнішній ринки, гостро актуалізується потреба у збільшенні кількості товаровиробників, які займатимуться виробництвом такої продукції. Отже, метою статті є дослідження правового становища виробників органічної сільськогосподарської продукції та формулювання пропозицій та узагальнень щодо його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній правовій науці спостерігається певний брак праць, які б приділяли увагу досліджуваній тематиці, водночас наявні й суттєві напрацювання таких учених, як А.П. Гетьман, В.Ю. Уркевич, М.В. Шульга, В.В. Носік, В.М. Єрмоленко, А.С. Овчаренко, Т.К. Оверковська, Т.М. Магомедова, та інші. На окрему увагу

заслуговує стаття Т.В. Курман «Проблеми законодавчого забезпечення виробництва органічної продукції тваринництва», а також монографія «Органічне сільськогосподарське виробництво в Україні: правові засади ведення» (Харків, 2020).

Т.В. Курман слушно стверджує, що «органічне сільське господарство, будучи однією з альтернативних форм ведення сільськогосподарського виробництва, становить собою новітню, адаптовану до природного довкілля систему господарювання, яка виходить із цілісного підходу та полягає в такому веденні сільськогосподарського виробництва, за якого забезпечується його сталий розвиток для забезпечення потреб теперішнього й майбутніх поколінь людей в органічній продукції рослинництва, тваринництва, аквакультури й агролісівництва» [6, с. 6].

Метою статті дослідити правове становище виробників органічної сільськогосподарської продукції за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, суб'єктами аграрного права є юридичні особи всіх форм власності, громадяни (іноземні громадяни) та особи без громадянства, котрі господарюють на землі й займаються виробництвом, переробкою, реалізацією сільськогосподарської продукції та обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників, а також державні органи, до компетенції яких належить регулювання сільського господарства в Україні [7, с. 91].

Безперечно, ключовим суб'єктом аграрних правовідносин загалом та правовідносин щодо органічного виробництва зокрема є сільськогосподарські підприємства. Як зазначається у ст. 209 Податкового Кодексу України «Сільськогосподарським вважається підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих основних фондах, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75% вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно» [8].

Варто констатувати, що вітчизняне законодавство не містить поняття «суб'єкти правовідносин щодо органічного виробництва». Якщо звернутись до наукової літератури, то варто зосередити увагу на дефініції, запропонованій В.О. Мельник, яка пропонує таке визначення: «Суб'єкти правовідносин щодо виробництва органічної продукції (сировини) – це виробники органічної продукції

(сировини), які володіють відособленим майном, наділені спеціальною правоздатністю й дієздатністю (правосуб'єктністю), здійснюють господарську діяльність із використанням землі як основного засобу виробництва для забезпечення населення України та інших держав необхідними продуктами харчування, сировиною і продовольством рослинного і тваринного походження, аквакультурою та продуктами бджільництва» [9, с. 4].

На нашу думку, формулюючи відповідне визначення, необхідно зважати передусім на норми Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», в якому закріплено, що органічне виробництво – це «сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (зокрема всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (зокрема збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані із цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться з дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [10].

Ключову роль відіграє процедура сертифікації. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» «сертифікація органічного виробництва та/або обігу органічної продукції – перевірка та встановлення відповідності виробництва та/або обігу продукції вимогам законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [10].

Отже, детально зупинимось на цій процедурі. За даними федерації органічного руху України: «Для функціонування світових ринків органічної продукції та розвитку органічного сільського господарства надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, котра охоплює певні стандарти, а також установи з інспекції та сертифікації. Ця система забезпечує відповідність органічним стандартам усього процесу аграрного виробництва та переробки сільськогосподарської сировини до рівня кінцевої продукції, включно з її упаковкою та маркуванням» [11].

Під час проведення процедури сертифікації значна увага приділяється дотриманню встановлених стандартів. Перші «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва й переробки» були сформульовані Міжнародною федерацією органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) ще в 1980 році, а згодом почала здійснювати оцінку

сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею «Акредитаційний критерій IFOAM» [11].

Водночас мусимо констатувати, що Національна система сертифікації в Україні відсутня. До того ж відсутній навіть порядок проходження сертифікації. 25 червня поточного року на сайті Кабінету Міністрів України було оприлюднено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції» [12].

З урахуванням того, що зазначена Постанова (на момент написання статті) проходить обговорення, вважаємо за необхідне зупинитись на певних її положеннях, які мають значення для нашого дослідження.

У проєкті Постанови ідеться про таке: «Процес сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції складається з таких етапів:

1) укладення Договору між особою та органом сертифікації;

2) визначення відповідності всіх стадій виробництва та/або обігу органічної продукції вимогам законодавства шляхом:

– проведення першої інспекції та визначення дати початку перехідного періоду (якщо застосовується);

– проведення наступних перевірок;

– моніторингу та сертифікаційного супроводу господарської діяльності оператора;

3) ухвалення органом сертифікації вмотивованого рішення про видачу або відмову у видачі сертифіката» [12].

Особа стає оператором із дати підписання Договору, яка одночасно є датою початку сертифікації, та вноситься до Державного реєстру операторів, котрі здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, відповідно до Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції, відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння й садивного матеріалу [12]. Логічним є розкриття змісту поняття «оператор», адже особа стає оператором із дати підписання договору.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» оператор – юридична особа чи фізична особа-підприємець, яка займається виробництвом та/або обігом продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Із наведеного випливає, що особа стає суб'єктом правовідносин щодо органічного виробництва з моменту набуття статусу «оператора». Але необхідно враховувати, що органічне виробництво визначається як сертифікована діяльність. Отже, вважаємо, що повноцінним суб'єктом правовідносин щодо органічного виробництва особа стає саме з моменту отримання відповідного сертифікату.

А проте, як нами вже зазначалось, цієї миті є лише проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції». Як зазначається на сайті федерації органічного руху України, «На сьогодні виробництво органічної продукції у країні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють відповідно до норм та стандартів, дійсних для країн ЄС, а іноді – США та інших. Іноземних сертифікуючих структур в Україні близько двадцяти, це представники Нідерландів, Швейцарії, Італії, Німеччини, Угорщини, Литви, Польщі, Вірменії тощо» [10].

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що за останній час в Україні зроблені значні кроки для розвитку органічного виробництва. Водночас залишаються суттєві прогалини в нормативно-правовій базі. Зокрема, досі не прийнятим є Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, який перебуває у стадії обговорення. Це, зі свого боку, гальмують процес правового становища виробників органічної сільськогосподарської продукції.

Література

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/5/2015#n10> (дата звернення: 25.08.2020).
2. The World Bank Group (2014), Data Bank, URL: <http://data.worldbank.org/topic/agriculture> (date of treatment: 25.08.2020).
3. Integrated Agriculture-Aquaculture: a primer / FAO. Fisheries Technical Paper № 407. Rome, 2001. 149 p. URL: <http://www.fao.org/docrep/005/y1187e/y1187e01.htm> (date of treatment: 25.08.2020).

4. Гафурова О.В. Правове регулювання державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва за законодавством України та ЄС. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. № 4. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiI9onU3bbrAhVJ-yoKHconDIQQFjAAegQIAxAB&url=http%3A%2F%2Fjournals.nubip.edu.ua%2Findex.php%2FPravo%2Farticle%2Fdownload%2Flaw2019.04.004%2F11640&usq=AOvVaw0xEZLq4u9anNf2gePV40Jj> (дата звернення: 25.08.2020).

5. Ярощук О.М. Є чим пишатися – 7 перемог українських аграріїв. *Агрополіт*. 2017. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/372-ye-chim-pishatisya-7-peremog-ukrayinskih-agrariyiv> (дата звернення: 25.08.2020).

6. Курман Т.В. Теоретико-методологічні засади правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2019. 41 с.

7. Аграрне право України / за ред. Т.Є. Харитонової, І.І. Каракаш. Одеса : «Юридична література», 2017. 436 с.

8. Податковий кодекс : Закон України від 02 грудня 2010 р. №№ 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

9. Мельник В.О. Правове регулювання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні : автореф. дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.

10. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> (дата звернення: 25.08.2020).

11. Федерація органічного руху України : веб-сайт. URL: <http://organic.com.ua/ru/sertifikacziya-ta-markirovka/> (дата звернення: 25.08.2020).

12. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції : Проект постанови Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ea77d485-d139-49b4-95f5-e053c375723c&title=ProektPostanoviKabinetuMinistrivUkrainiproZatverdzhenniaPoriadkuSertifikatsiiOrganichnogoVirobnitstvaTaboObiguOrganichnoiProduksii> (дата звернення: 25.08.2020).

*Луц Д. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Запорізького національного університету*